

Hatâyî-i Tebrizî, Bilâl ve Nazan Bekiroğlu'nun Yûsuf u Züleyhâ Adlı Eserlerinin Mukayeseli Tahlili

A Comparative Analysis of Hatâyî-i Tebrizî, Bilâl and Nazan Bekiroğlu's Yûsuf and Züleyhâ Stories

Nilüfer Karadavut

Varşova Üniversitesi, Varşova, Polonya

niluferkaradavut@gmail.com**Özet**

Klâsik Türk edebiyatı içinde en fazla işlenen konu olma özelliği taşıyan Yûsuf u Züleyhâ hikâyesi, Doğu'dan Batı'ya pek çok sanatçı tarafından işlenmiştir. Kaynağını kutsal kitaplardan alan ve kıssalar arasında, *ahsenü'l-kisâs* diye nitelenen Yûsuf kıssası, İslamiyet'in ilk çağlarından beri çok okunmuş ve söylenmiştir. Bundan yola çıkılarak bu çalışmada farklı çağlarda ve kültürlerde yaşayan yazarların, aynı konuyu nasıl ve ne şekilde ele aldıkları mukayese edilecektir. Çalışmanın evrenini genel olarak Türk edebiyatında mesnevî ve özelde Yûsuf u Züleyhâ mesnevîsi, örneklemini ise XV. yy. şairlerinden Âzerî edebiyatı geleneğine bağlı Hatâyî-i Tebrizî'nin *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevîsi, XVIII. yy. şairlerinden Bilâl'in *Kıssa-ı Yûsuf* adlı mesnevîsi ve XXI. yy. yazarlarından Nazan Bekiroğlu'nun *Yûsuf ile Züleyhâ* adlı romanı oluşturmaktadır. Mukayesede karşılaştırılan unsurlar arasındaki şekil ve muhteva bakımından benzer, ortak ve farklı yönler açığa çıkarılacaktır.

Anahtar kelimeler

mukayeseli edebiyat, Yûsuf u Züleyhâ, Mesnevî, klâsik Türk edebiyatı, çağdaş Türk edebiyatı

Abstract

The story of Yûsuf and Züleyhâ, has been elaborated by many artists in the East and in the West, and become one of the most often interpreted topics in classical Turkish literature. The story of Yûsuf, which takes its origin from the holy books and is known as *ahsenü'l-kisâs* 'the most beautiful story', has been told and retold countless times from the early ages of Islam until our times. The aim of the paper is to compare versions of this classical story presented by authors living in different ages and cultures and to analyse the way they deal with the same subject. As the basis for the considerations three literary works has been chosen: *Yûsuf u Züleyhâ*, a mesnevî of Hatâyî-i Tebrizî, a 15th century poet representing the Azerbaijani literary tradition, *Kıssa-ı Yûsuf*, a mesnevî of Bilâl, an 18th century Ottoman poet, and *Yûsuf ile Züleyhâ*, a novel penned by a contemporary Turkish novelist and academician, Nazan Bekiroğlu. In the terms of form and content common, similar and different elements of considered works will be pointed out and analysed.

Keywords

comparative literature, Yûsuf u Züleyhâ, mesnevî, classical Turkish literature, modern Turkish literature

Giriş

“Kıyas etme”, “ölçme, ölçü”, “karşılaştırma” ve “bazı cihetleri ortak iki ayrı unsurun birbiriyle karşılaştırılması” demek olan mukayese, edebiyata taşındığında mukayeseli edebiyatı da karşılar (Çapan 1999,

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

s.1). Buna göre mukayeseli edebiyat; “bir edebiyatın bir başkası veya başkalarıyla mukayesesi ve edebiyatın insan ifadesinin diğer alanları ile karşılaştırılmasıdır.” (Enginün 1999, s.17). Agah Sırrı Levent’e göre mukayese; kişiler, eserler ve edebiyatlar arasında yapılabilir (1988, s.44). Birbirinden farklı iki edebiyat mukayese edilebileceği gibi aynı millî edebiyatın farklı devirlerinde vücut bulmuş eserleri de mukayese etmek mümkündür. Bunun yanında karşılaştırılan eserler edebî tür açısından da karşılaştırılabilir.

Karşılaştırma çalışmalarında asıl beklenti, yazarların ortak konuyu ya da motifleri nasıl işlediklerinin belirlenmesidir. Çalışmanın amacını, bu, nasıl sorusuna cevap verme gayreti ve metinlerin güncellenmiş geleneksel metinler olarak postmodern yaklaşımlar ışığında değerlendirilmesi düşüncesi teşkil etmektedir. Türkiye’de son yıllarda büyük artış gösteren mukayeseli edebiyat araştırmaları, karşılaştırmada esas olarak seçilen edebî eser ya da eserin yaratıcısı şair/yazar açısından bakıldığında, Klâsik Türk Edebiyatı bilim dalını yakından ilgilendirmektedir. Bu çalışmada, benzer ve ayrı noktaları olan ancak aynı geleneğe dayanan farklı dönemlerde ve zeminlerde yazılmış olan Yûsuf Kısası mukayeseli olarak incelenecektir. Bu bağlamda çalışmanın evrenini genel olarak Türk edebiyatında mesnevî ve özelde Yûsuf u Züleyhâ mesnevîsi, örneklemini ise XV. yy. şairlerinden Âzerî edebiyatı geleneğine bağlı Hatâyî-i Tebrizî’nin *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevîsi, XVIII. yy. şairlerinden Bilâl’in *Kıssa-i Yûsuf* adlı mesnevîsi ve XXI.yy. yazarlarından Nazan Bekiroğlu’nun *Yûsuf ile Züleyhâ* adlı romanı oluşturmaktadır.

Klâsik Türk edebiyatı içinde en fazla işlenen konu olma özelliği taşıyan ve kaynağını kutsal kitaplardan alan Yûsuf u Züleyhâ hikâyesi, geçmişten günümüze, doğudan batıya pek çok sanatçı tarafından işlenmiştir. Kur’ân-ı Kerîm’de “*ahsenü’l- kısâs*” diye nitelendirilen kıssa sadece en eski hikâye değil aynı zamanda bugüne kadar hiç eskimemiş bir konu olarak kabul edilmiştir. Kur’ân-ı Kerîm’deki anlatılan şekle bağlı kalmak koşuluyla pek çok şair ve yazar, Tevrat’ta anlatılan Yûsuf kıssasından ve bazı tefsir kitaplarında ileri sürülen düşüncelerden yararlanmış, kendi kültür seviyelerine göre duyuş ve görüşlerini de katarak hikâyeyi daha çekici hale getirmeyi ve yeniden canlandırmaya çalışmışlardır. Bu sebeple olsa gerek Cumhuriyet döneminde de şair ve yazarlar tarafından işlenmeye devam etmiştir. Nazan Bekiroğlu tarafından son dönemde yazılan *Yûsuf u Züleyhâ* adlı roman da konunun hâlâ cazip olduğunu göstermektedir. Nitekim Nazan Bekiroğlu *Yûsuf u Züleyhâ* adlı romanında “*Söylenmemiş mesnevî kalmadı yeryüzünde. Her Yûsuf u Züleyhâ bir öncekinin hem aynı hem başkası. Bu da öyle. Ayna aynı, kitap farklı.*” diyerek konunun geçmişten geleceğe her şairin elinde yeniden yorumlanarak defalarca aktarıldığını ifade eder.

İncelenen metinlerden kronolojik olarak ilk sırada yer alan Yûsuf Kısası’nı söyleyen Hatâyî-i Tebrizî, XV.yy. Âzerî sahası şairlerindedir. Kaynaklarda hayatı hakkında bilinenler sınırlıdır. Recep Demir’in doktora tezinde belirttiği üzere şair hakkında bilgi veren ilk kaynak Muhammet Ali Terbiyet’in *Dânişmendân-ı Azerbaycan* adlı eseridir. M.A.Terbiyet, Sultan Yakûb adına nazma çekildiğini bildirdiği mesnevînin, güzel bir yazma nüshasının kendisinde olduğunu belirterek ilk beytini verir (2006, s.22). Hatâyî kaynak olarak İbn-i Abbas tefsirinden faydalandığını da eserinde sıklıkla dile getirir. İkinci eserin sahibi Bilâl’in hayatıyla ilgili bilgiler yok denecek kadar azdır. Doğum ve ölüm tarihi tespit edilemeyen şairin, Trabzon’un Of ilçesine bağlı Bacan köyünden olduğu, Kıssa-i Yûsuf adlı eserinden öğrenilmektedir (Göre 2009, s.95). Eserin yazılış tarihini ifade

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

eden beyitten hareketle onun XVIII. yy.'da yaşadığı anlaşılmaktadır. Eserde, Bilâl şâh tefsîr kabul ettiği İbni Abbas Tefsîri'nden faydalandığını belirtir. Diğer eserin yazarı Nazan Bekiroğlu, 1957'de Trabzon'da doğmuş, ilk ve orta tahsilini aynı kentte yaptıktan sonra, 1979 yılında Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirmiştir. Kariyerine Karadeniz Teknik Üniversitesinde akademisyen olarak devam eden yazar, 2001'de profesör olmuştur. Çok sayıda bilimsel çalışması olan yazar, aynı zamanda 16 roman kaleme almıştır. XXI. yy.'da konunun farklı bir türde yeniden anlatılması, geleneğin hafızalarda tazelenmesi açısından *Yûsuf ile Züleyhâ* adlı romanı oldukça önemlidir.

Klâsik Türk edebiyatında Yûsuf Kissasını konu alan manzum ve mensur yüze yakın eser vardır. Yûsuf u Züleyhâ mesnevîlerinde, bu çalışmayla hem eserlerin birbiriyle etkileşimlerini hem de zaman içinde hikâyeye katılan çeşitli unsurların tespitini yapmak mümkündür. Bu çalışmada, hem Azerî edebiyatı ile Türk edebiyatı hem de mesnevî türü ile öykü türü karşılaştırılmak suretiyle anlatma ve metin kurmada ortak paydalar ve farklı yönler ele alınarak gelenekten geleceğe aktarılan motif, metafor ve düşüncelerin tespit edilmesi hedeflenmektedir. Eserler muhteva bakımından modern anlatma türlerine mahsus altyapı ve terminolojiyle mukayese edilecektir.

Eserlerin Mukayeseli Tahlili

Eserin mukayeseli tahlili yapılırken anlatma esaslı metinlere özgü şekil, olay örgüsü, bakış açısı, şahıs kadrosu, zaman, mekân, tema ve motifler başlıkları altında karşılaştırma yapılmıştır.

1. Şekil

İncelemeye esas alınan eserlerden Hatâyî ve Bilâl'in Yûsuf u Züleyhâ'sı mesnevî nazım şekliyle yazılmıştır. Hatâyî'nin mesnevîsi 1234 beyittir ve aruzun fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/ fâ'ilün kalıbıyla kaleme alınmıştır. Bilâl'in mesnevîsi 1660 beyit olup aruzun farklı kalıpları kullanılarak yazılmıştır. N. Bekiroğlu'nun Yûsuf ile Züleyhâ'sı ise roman olarak mensur şekilde kaleme alınmıştır.

Her üç eser de besmele ile başlar dua ile biter, ancak eserlerde klâsik mesnevînin yazım planında yer alan *münâcât*, *na't*, *mucizât* gibi bölümlere rastlanmaz.

Hatâyî, mesnevîsinde ilk beyitte bismelenin ardından hemen hikâyeyi anlatmaya başlamıştır. Bilâl'in, mesnevîsinde besmeleden sonra söylenen ilk beş beyit, *hamdele*, *salvele*, *tevhîd* ve *na't* özelliği gösterir. Nazan Bekiroğlu'nun eseri de besmele ile başlar, ardından tevhîd bölümü, işlenmiştir. Bu bölümde vahdet-i vücud anlayışına paralel söylemler görülmektedir. “Mülk gibi söz de aşk da ondan” ve “Ruhun da O, kalbin de O, aklın da O, Tenin de O, canın da O, cismin de O” (Bekiroğlu 2014, s.13-15) vb. ifadelerle her şeyin bizatihi yaratıcının sıfatlarının yansıması olduğuna dair ifadeler müşahede edilir.

Özellikle Bilâl'in eserinde, diğerlerinden farklı olarak şekil özellikleri gazel ve kasideye benzeyen manzumeler yer almaktadır. Eser, bu özelliğiyle orijinal bir yapı arz eder ve Bilâl'in tahkiyeye dayalı bir konunun mesnevî dışında farklı nazım şekilleriyle de yazılabileceğini göstermesi açısından önemlidir.

Hatâyî'de bölüm başlıkları Kissa-i Diğer adında ya da Farsça başlıklar şeklinde oluşturulmuştur. Bilâl'de ise bölüm başlıkları düzenlenmemiş, bunun yerine kafiyenin değiştiği kısımlarda kafiyenin revî harfi bölüm başlığı olarak kullanılmıştır. Örneğin “Kâfiyetü'l-vâv Ma'yâ, Kâfiyetü'd-dâl Ma'a'l- Hâ” ya da mesnevî kısımlarına

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

geçişte “Kâfiye-yi Mesnevî” gibi. Nazan Bekiroğlu'nun gelenekten yararlanarak oluşturduğu eserinin roman türünde olması, onu mesnevî nazım şekline ayırır, ancak romanda *besmele*, *tevhîd*, *sebeb-i telîf* ve *dua* bölümlerinin yer alışı itibarıyla mesnevî nazım şeklinin formal özelliklerinden istifade edildiği görülmektedir. Bunun yanında romanda yer alan 4 gazel ve kasidenin şekil yönünden olmasa da fonksiyon bakımından mesnevî nazım şekline yaklaştığı tespit edilmiştir.

2. Bakış Açısı ve Anlatıcı

İncelenen eserlerden mesnevî olanlarda bakış açısı geleneğe uygun olarak tanrısal bakış açısıyla yazılmıştır. Tanrı gibi her şeyin üstünde ve her şeye hâkim olan bu anlatıcı, kahramanların duygu ve düşüncelerini anlatmada geniş imkânlarla sahiptir. Yazar asıl hikâyeyi eski hayatımız içinde sıklıkla karşılaştığımız kıssahânlar, râviler, destancılar ve tarih-nüvisler gibi anlatıcılardan birinden dinlemiştir ya da bu tür anlatıcılardan biri tarafından kaleme alınmış bir kitaptan hikâyeyi okumuştur. Mesnevî yazarları böyle bir kaynağa dayandığını bildirmekte bir sakınca görmez; bu, eski sanatçılar için bir iktibas sayılmazdı (Demir 2006, s.84). Bu bakış açısına uygun olarak, Hatâyî de Bilâl de zaman zaman olaylar ya da şahıslara dair açıklamalar yapar, başka bir ifadeyle okuyucu ile eserin arasına girer. Bundan başka sık sık tekrarlanan “bildük, dir, didi, imiş” gibi fiiller anlatıcının aslında vakayı naklettiğinin göstergesidir.

Üç eserde de kahramanların iç dünyaları, gizli duyguları hatta rüyaları hâkim bakış açısıyla sunulmuştur. Özellikle görülen rüyalar birbirinden farklılık arz etse de rüya motifinin işlenişi üç eserde de ortaktır. Her üç eserde de şair/yazar bir yandan olayı anlatırken diğer yandan da diyaloglar vasıtasıyla, okuyucuyu doğrudan olayların tanığı yapar. Bu diyaloglar, hikâyenin anlatımına etkileyicilik ve canlılık kazandırmanın yanında, okuyucunun eserle bütünleşmesini sağlamıştır. Mesnevîlerin hâkim bakış açısıyla kaleme alınan bölümlerinde, anlatıcı, kahramanların geçmişlerini, “özetleme” yer yer de “geriye dönüş” tekniklerini kullanarak okuyucuya aktarır.

3. Vak'a (Olay) Örgüsü

Yûsuf' u Züleyhâ mesnevîleri iç içe geçmiş iki hikâyeden oluşmaktadır. Birincisi Yûsuf kıssasının asıl metnini oluşturan “Yakûb ve oğullarının hikâyesi”dir. Bu hikâyede baba ve oğulları arasındaki dramatik ilişki işlenir. Babalarının sevgisini paylaşmayan kardeşlerin macerasının anlatıldığı hikâye, suçların bağışlandığı kavuşma sahnesiyle sonlanır. İkinci hikâye ise, Yûsuf u Züleyhâ mesnevîlerinin esasını teşkil eden aşkın hikâyesidir. Bu bölümde, Yûsuf'la Züleyhâ'nın ayrılık ve kavuşma macerasının anlatıldığı görülür.

İncelenen üç eserde de Yûsuf'un, Yakûb'un ve Züleyhâ'nın maceraları zaman zaman keşişip, zaman zaman ayrılan bir olay halkasına sahiptir. Temelde aynı hikâye olsa da yazarlar bazı ekleme ve çıkarmalar yaparak orijinal bir anlatımla eserlerini ortaya koymuştur. Hatâyî'nin eseri “Kıssa-yı Diğer” başlıklı 29 metin halkasından oluşmaktadır. Bunlar kendi içlerinde farklı şahısların iştiraki ve anlatım teknikleri ile zenginleştirilen pek çok mana birliği ihtiva ederler. Bilâl'in eseri 47, Nazan Bekiroğlu'nun eseri 77 metin halkasından oluşmaktadır.

Olay örgüsünün birbirine çok yakın olduğu, Hatâyî ve Bilâl'in mesnevîleri daha çok toplumunun beğenisine hitap edecek niteliktedir. Konu; bir aşk macerası değil, bir peygamberin hayat hikâyesidir, olay bütün

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

olarak Yûsuf’un etrafında döner. Her iki şair de hikâyeyi anlatırken bir taraftan Kur’ân-ı Kerîm’deki Yûsuf kıssasına sadık kalmış, tefsirlerden yararlanmış böylece hikâyeyi adeta bir kıssahan gibi aktarmış; diğer taraftan özellikle Tevrat’ta geçen bazı ayrıntıları konuya dahil ederek yeni motiflerle hikâyeyi genişletmiştir. N. Bekiroğlu ise yazdığı eserle mesnevî nazım şeklinden mensur bir anlatıma taşıdığı konunun romana dönüşümünü sağlamıştır.

Hikâye, Hatâyî’de ikinci beyitten Bilâl’de on üçüncü beyitten itibaren başlar. Hatâyî’de Yûsuf’un annesinin ölümü ve bunun üzerine Yakûb’un oğlunu kız kardeşine emanet etmesi, halanın bu güzel çocuktan ayrılmamak için onu hırsızlıkla itham ederek bir süre daha yanında tutması, halanın ölümünden sonra Yakûb’un Yûsuf’a kavuşması olayının anlatılması ile başlayan hikâye Bilâl’de Yûsuf’un annesinin ölmesi ve Yakûb’un cariyesinin Yûsuf’a süt anneliği yapması ile başlar. N. Bekiroğlu’nun romanında ise bu iki olaydan da bahsedilmez. Roman “Çöl ile Başlasın Bu Hikâye” başlığı altında neden çölle başlamasına dair bilgiler verilerek başlar. Üç eser de başlangıçtan sonra Yûsuf’un rüyası ile devam eder.

Eserlerde Yûsuf mezata götürülerek satışa sunulur. Hatâyî ve N. Bekiroğlu’nda Yûsuf’u satın alan Züleyhâ’yken, Bilâl’de Kıtîr’dir. Kıtîr, Yûsuf Mısır’a gelmeden önce bir rüya görmüştür. Bütün malını vererek Yûsuf’u alır ve kendilerine evlat olması niyetiyle Zelfihâ’ya götürür. Hatâyî’de Yûsuf’a bir kefle müşteri olan kadın figürü mevcuttur. Böylesine değerli bir köleyi, değersiz bir karşılıkla almak isteyen bu yaşlı kadının davranışı Hatâyî’de, Yûsuf’un güzelliğine hayran olup kendinden geçmesine bağlanır. N. Bekiroğlu’nda ise bu kadın, isteğinin mümkün olmayacağını bilir fakat asıl amacı Yûsuf’un müşterileri arasında kendi adının da geçmesini sağlamaktır. Hatâyî’nin mesnevîsinde Yûsuf’un müşterilerinden biri de Amlak Kızı’dır. Elini kesen Mısırlı kadınlar, üç eserde de birbirine yakın şekilde işlenmiştir.

Mısır hükümdarının gördüğü rüya üç eserde de aynıdır, ancak yorumlanması konusu farklıdır. Hatâyî’de hükümdar rüyasını yorumlatmak üzere dört bin âlimi çağırır. Ancak tabirciler, rüyayı yorumlayamaz ve üç gün mühlet isterler. Sonrasında nasıl bir rüya olduğunu hem padişah hem de âlimler unuttur. Şıracı, zindana Yûsuf’un yanına gider ve ona rüyayı anlatır. Yûsuf, hükümdarın gördüğü rüyanın yorumunu ona anlatır. Rüyaların unutulması, diğer iki eserde yoktur. Bu eserlerde sadece âlimlerin rüyayı yorumlayamadığı geçmektedir. Yûsuf’un zindandan çıkması üç eserde de kadınların ve Züleyhâ’nın Yûsuf’a attıkları iftirayı temizlemeleriyle gerçekleşir.

Mesnevîlerde Züleyhâ’nın güzelliğinin geri verilmesinden sonra, Yûsuf, Züleyhâ’ya büyük bir aşkla bağlanmıştır. Hatâyî ve Bilâl’de artık ilâhî aşkı yaşayan Züleyhâ, zamanını ibadetle geçirmekte, bu yüzden Yûsuf’un evlenmek için gönderdiği elçileri geri çevirmektedir. Bu durum kırk gün sürer ve Züleyhâ evlilik teklifini kırk gün sonra kabul eder. Mesnevîlerde evlendikten sonra Yûsuf da Züleyhâ’nın gömleğini yırtmış, önceki olayın karşılığını vermiştir. N. Bekiroğlu’nda ise Züleyhâ Firavun’un isteği üzerine hemen nikâh kıyar. İlâhî aşk da bundan sonra başlar. Ayrıca Züleyhâ’ya güzelliğinin verilmesi de evlendikten sonradır.

Mesnevîlerin sonunda kahramanlar ölmektedir. Hatâyî’de oğluna kavuşan Yakûb, vadesinin yettiğini anlayarak Kenan’a gelir ve burada ölür. Züleyhâ’nın da ömrü sona ulaşır ve ondan birkaç gün sonra da Yûsuf ölür. Bilâl’de ise Yakûb Kenan’a giderken Rum’dan gelen bir kervanla karşılaşır. Kardeşi İys’dan bahseden bu

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

kişiler Yakûb’u onun yanına götürür ancak İys ölümüştür. Yakûb da orada ölür ve Yûsuf ikisinin naaşını Şam’da aynı kabre defneder. Sonrasında Melik Reyhan Yûsuf’u Mısır’dan çıkarır ve o da Nil’in yakınlarında kendine büyük bir şehir kurar. Öldükten sonra Nil’in ortasına gömülen Yûsuf, Musa peygamber zamanında buradan çıkarılarak Şam’a gömülmüştür. Züleyhâ’nın akıbetinden ise Yûsuf’la evlendikten sonra hiç bahsedilmez.

4. Şahıs Kadrosu

Hikâyenin şahıs kadrosu oldukça kalabalıktır. Bir romanda yapıyı oluşturan bütün unsurların merkezi konumunda olan kişiye başkişi veya asıl kahraman denir (Türkdoğan 2008, s.84). Yûsuf u Züleyhâ kıssalarında baş kahraman yerine baş kahramanlar vardır. Bunlardan baba oğul hikâyesinin asıl kahramanları Yûsuf ile Yakûb karakteridir; merkez hikâyenin asıl kahramanları ise Yûsuf ile Züleyhâ karakterleridir (Türkdoğan 2008, s.84).

Hatâyî, Bilâl ve N. Bekiroğlu’nda baş kahramanların çizimi büyük oranda benzerlikler gösterir. Hatâyî ve Bilâl’de olay bütün olarak Yûsuf’un ekseninde döner. Zelfihâ, ayrıntılı olarak işlenmemiş, onun etrafındaki olaylar hikâyenin içinde bir kesit olarak ele alınmış ve Yûsuf’la evlenmelerinden sonra Zelfihâ’nın hikâyede üstlendiği rol sona ermiştir. Bu da hikâyenin merkezinde Yûsuf’un olduğunu kıssanın bir aşk hikâyesi değil bir peygamber kıssası olarak anlatıldığını gösterir. Diğer iki eserde geçen şahısların çoğu N. Bekiroğlu’nda aynı derecede önemli olmamıştır. Bazı şahıslar ise konuya hiç dahil edilmemiştir. Hatâyî ve Bilâl’de Yûsuf ve Yakûb karakterleri modern öncesi anlatıların tipik özelliği olan destansı, menkıbevi-mucizevî kişilik özelliklerini gösterir. Onların bu karakteri kuşanmalarında peygamber oluşları birinci derecede etkilidir. Aynı zamanda bir ‘kısas-ı enbiya’ olan hikâyenin bu iki peygamber kahramanı, doğal olarak ‘mutlak iyi’yi ve ‘mutlak güzel’i sembolize ederler.

Her üç eserde de Yûsuf, Yakûb’un on iki oğlundan biri ve en sevdiği olarak tanıtılır. Yûsuf’un en belirgin özelliği güzelliğidir. Hatâyî ve Bilâl’in mesnevîlerinde klâsik edebiyatta sevgili tipi için kullanılan nitelemeler Yûsuf için kullanılmıştır. Yûsuf evvela kusursuz güzelliğiyle tavsif edilir. O, ay ve güneşe benzemektedir. Baştan aşağı nurdur, eşi benzeri yoktur. Ağzı mercan kutusu, dişleri inci ya da zühre, kaşı gözü mevzun, kokusu reyhan, boyu tûba ve serv-i revân. Mesnevîlerdekinin aksine N. Bekiroğlu, bütün güzelliğin tasviri yerine parçanın tasviri üzerinde durur. Gözleri derin kuyu, gizli bahçe, muamma, elleri bir salkım üzüm, zambak, yasemin, yed-i beyza, tırnakları gül ve karanfil, parmakları elif, saçı gece, alını deniz, ırmak, akarsu, çöl vb. nitelemeler parça üzerindedir (Bekiroğlu 2004, s.75-79).

Eserlerde rüya tabiri etme Yûsuf’un peygamberliğine dair en önemli vasfı olarak ön plana çıkar. İyi huyları bünyesinde toplayan Yûsuf üç eserde de sabırlıdır, vefalıdır, ileri görüşlüdür, tedbirlidir, yönetim kabiliyetine sahiptir, iffetlidir, emanete riayet edendir, başlayıcıdır, kuvvetlidir.

Hatâyî’de mesnevînin 251. beytinde sahneye çıkan Züleyhâ, Mağrib’de Teymus adlı bir “hub pâdişah”ın kızıdır ve ona beyler taliptir, fakat Züleyhâ rüyasında gördüğü surete âşık olur ve babasının tavsiyesi üzerine ikinci defa rüyasına gelen bu gence kim olduğunu sorarak onun “Mısır sultanı” olduğunu, kendisini ancak Mısır’da arayıp bulabileceğini öğrenir (HT.250-262). Bilâl’in eserinde Zelfihâ doğrudan Mısır azizi Kıtfir’in karısı olarak takdim edilir. Mısır azizinin Yûsuf’u satın almasından sonra, 349. beyitten itibaren hikâyeye dahil olur. Bekiroğlu’nda ise Züleyhâ Yûsuf kadar olmasa da Yûsuf’a yakışacak bir güzelliğe sahip olacak şekilde tasvir edilmiştir.

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

Her üç eserde de Züleyhâ'nın tek hedefi Yûsuf'a kavuşmaktır ve bunun için çeşitli yollara başvurur. Burada Züleyhâ yaptığı eylemin sonucunu düşünemeyen bir âşık görünümündedir.

Mesnevîlerde Yakûb, en az diğer ana kahramanlar kadar metne dahil edilmiştir. Yakûb, mesnevî bölümlerinde hüznün, keder, gam, ayrılık, hasret, kavuşma, ak düşen gözler vb. temalarla anılmaktadır. Onunla ilgili olaylar daha çok özetlenerek anlatılmıştır. Benzer kullanımlar Hatâyî ve Bilâl kadar olmasa da N. Bekiroğlu'nda da mevcuttur. Hatâyî ve N. Bekiroğlu'nda Yakûb'un kardeşi ile olan macerasına değinilmekten Bilâl'de Yakûb'un kardeşi İys ve onunla ilgili bilgiler eserin sonuna doğru Yakûb'un ölümü gerçekleşmeden önce geriye dönüş tekniği denebilecek bir anlatım biçimiyle verilir.

Hikâyede en önemli karşıt güç, kıskanç kardeşlerdir. Kardeşler her üç eserde de kıskanç, yalancı, iki yüzlü, hasetçi, hilekâr yönleri ile karşımıza çıkarılır, topluca kötülük yapan kişiler olarak yer alır. Yakûb'un on iki evladı bulunduğu ve bunlardan Yûsuf ile Bünyamin'in aynı anneden olduğu her üç eserde de ifade edilmiştir ancak Hatâyî ve Bilâl'de kardeşlerin isimleri tek tek verilirken N. Bekiroğlu'nda isim verilmez, sadece Yehûda adı zikredilir. Her üç eserde de kardeşler metnin sonuna doğru yaptıklarından dolayı pişmanlık duyarlar.

Yûsuf ile Züleyhâ arasındaki aşk hikâyesinin diğer karşıt- gücü Kıtîr'dir. Kıtîr karakteri incelenen üç eserde de olaylara pek karışmayan haliyle aynı olsa da adlandırma bakımından farklılaşır. Bu karakter Hatâyî'de Aziz, Bilâl'de Kıtîr, N. Bekiroğlu'nda ise Potifar adıyla karşımıza çıkar.

Eserlerde alıcı durumundaki kahraman olarak, Mâlik, kuyudaki zat, kurt, ekmekçi ve şerbetçi, zindan halkı ve Mısırlı kadınları saymak mümkündür. Bu şahıslar, hikâyedeki olayların sebep ve sonuçlarından etkilenmiştir. Hatâyî'de Şıracı ve sofracı, Bilâl'de saki ve ekmekçi, N. Bekiroğlu'nda şerbetçi ile ekmekçi olarak geçen iki genç hikâyeye gördükleri rüya ile dahil olurlar. Her üç eserde de salıverilen şerbetçi şahın yanına döndüğünde Yûsuf'un kendisine tembih ettiği şeyi yapmayı unuttur. Mısırlı kadınlar, eserlerde dedikoducu ve alaya düşkün yapıları ile tasvir edilir.

Mesnevîlerde yönlendirici kahraman olan Cebrail, esas kahraman olan Yûsuf ve Yakûb'u yönlendirir. Olay akışını bu ikisinin lehine olacak şekilde etkiler. N. Bekiroğlu'nun eserinde ise Cebrail'in adı geçmez, onun yerine mavi ışık kavramı karşımıza çıkar.

İncelenen eserlerde çok sayıda yardımcı kahramanın varlığı görülmektedir. Bunlar: Züleyhâ'nın babası (Teymus), Züleyhâ'nın dadısı, Mısır Kralı, Bünyamin, Beşir ve dile gelen bebek karakterleridir. Üç eserde de ortak yardımcı kahraman Mısır kralıdır. Hatâyî'de Aziz olarak ifade edilirken Bilâl'de Melik Reyyan, N. Bekiroğlu'nda Firavn olarak isimlendirilir. Hikâyeye gördüğü rüya ile dahil olur. Her üç eserde de hükümdar adaleti ile öne çıkmaktadır. Eserlerde bilgeliği ve yönetim kabiliyeti ile resmedilir. Bünyamin/ İbni Yâmin, Yûsuf'un öz kardeşidir. Bünyamin eserlerde kederli, gönül insanı ve sevgi dolu şeklinde tasvir edilir. Hikâyeye kardeşlerin Mısır'a buğday almaya gelmesiyle dahil olur. N. Bekiroğlu'nda ise yalnızca ismi geçmektedir.

Hatâyî ve Bilâl'de dile gelen bebek iken N. Bekiroğlu'nda bilgili, görgülü deneyimli bir yaşlı olarak geçen kahraman verdiği akılla Yûsuf'un, içine düşürüldüğü ihanet tuzağından kurtulmasına vesile olur.

Me'mûl / Mîşâ Yûsuf'un oğludur. Hatâyî ve Bilâl'de Yûsuf'un çocuklarından bahsedilirken N. Bekiroğlu'nda buna hiç değinilmez, ancak bu iki eserde çocukların isimleri farklı verilmiştir.

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

Dünya/ Beşîr / Hala / Yûsuf’un Annesi gibi mesnevîlerde karşımıza çıkan karakterler N. Bekiroğlu’nda yer almaz. Hatâyî ve N. Bekiroğlu’nda karşımıza çıkan mezata katılan yaşlı kadın ve Züleyhâ’nın babası/ Teymus Bilâl’de yoktur. Mesnevîlerde adı anılıp kıssası anlatılan Hûd peygamberden ise N. Bekiroğlu’nda hiç söz edilmez. İys ise sadece Bilâl’de eserin sonuna doğru karşımıza çıkar. Yakûb’un ikiz kardeşidir.

Mesnevîlerde kişiler, tasvir edilmekten çok bazı vasıflarıyla tanımlanmıştır, demek daha doğru olur. Hatâyî ve Bilâl’in eserinde tasvirlerin yeterince kullanılmadığı görülür. Özellikle kişilerle ilgili tasvirlerde ayrıntı yoktur. Meselâ güzelliğin sembolü olan Yûsuf’un bu vasfının sezildiği etkileyici tasvir ifadeleri görülmez. Bilâl’de eserin tamamında Yûsuf “bedr-ay” diye tavsif edilmiştir. N. Bekiroğlu’nda Yûsuf’un güzelliği için ayrı bölüm oluşturulmuş ve ayrıntılı bir şekilde Yûsuf tasvir edilmiştir. Burada N. Bekiroğlu, tasavvufî sembolizmde mutlak güzelliğin simgesi olan ve dünyaya gelmiş erkeklerin en güzeli olan Hz. Yûsuf’un hem ilahî hem de beşerî güzelliği üzerinde durur.

5. Mekân

Her üç eserde de mekân önemli bir unsurdur, ancak mesnevîlerde ayrıntılı mekân tasvirlerine yer verilmediği için kişilerle özdeşleşen mekânlar, olayın akışının içinde kalmıştır. Olayların geçtiği yerler mesnevîlerde daha çok açık mekânlar, N. Bekiroğlu’nda kapalı mekânlardır. Bunda, kapalı mekânların, karakter psikolojisini ortaya koymada destekleyici rolü etkindir. Ayrıca mekanlar tasvir edilirken kişileştirilmiş, mekân olmaktan çıkıp romanın kahramanına dönüşmüştür. Mesnevîlerde yapılan edebî tasvirler yalnızca olayın geçtiği zemini tanıtmakla kalmaz, aynı zamanda şairin maharet ve ustalığını göstermek için de imkân hazırlar. Mesnevî planında gerekli yerlere serpiştirilen tasvirler eserin monotonluğunu gideren, onu tezyin edip renklendiren, şairin, ustalığını ortaya koyduğu önemli parçalardır (Şentürk 2002, s.39). Hatâyî ve Bilâl’in eserlerinde mekânın ele alınış şekli modern roman olan N. Bekiroğlu’nun eserine göre daha kısadır. Hatâyî ve Bilâl’de çizilen mekân tasvirleri genellikle olayın geçtiği yeri bildiren, yalın biraz da masalsi ifadelerle okuyucuya aktarılan kısa metinlerdir. Örneğin Yûsuf’un atıldığı kuyu bütün olarak tasvir edilmemiş olaylar arasına serpiştirilen beyitlerle bazı özellikleri verilmiştir. N. Bekiroğlu’nda mekânlar daha ayrıntılı şekilde tasvir edilirken daha çok kişileştirilmiş ve kahramanların psikolojilerini de yansıtan bir yer görünümü kazanmıştır. Eser kahramanları, mekânlarla özdeşleşir. Böylece kişiler içinde buldukları mekânla anılırlar. Yûsuf denilince akla kuyu ve zindan, Yakûb denilince Külbe-i Ahzan’ın gelmesi gibi. Bunun yanında İlhan Enes’e göre, soyut bir unsur olan hüznün ile somut bir unsur olan evin bir terkipte birleşimi Yakûb’un psikolojisini somutlama gayretinin göstergesidir (2013, s.1073).

Karşılaştırılan eserlerde Mısır, Kenan, Mağrip, Şam, Hind ve Nil nehri coğrafi mekân olmakla beraber olayların geçtiği yerler Kenân ve Mısır’dır. Yûsuf Kenân ilinde doğar, Züleyhâ ise Magriplidir. Yûsuf’un kuyudan çıkarılmasına kadar olaylar Kenân’da geçer, Yakûb ve oğulları Kenân’da yaşar. Hatâyî ve Bilâl, Kenân’ı tanıtmak yerine sadece birkaç beyitte Kenân’ı anar ve okuyucuya sadece mekânı hissettirir. Aynı durum Mısır için de geçerlidir. N. Bekiroğlu, Mısır ve Kenân’ı sadece yer adı olarak anar. Çöl, kuyu, Züleyhâ’nın yaptırdığı köşk, zindan ve Yûsuf’un sarayı eserlerdeki diğer ortak mekânlardır. Yûsuf kıssasının en önemli mekânı kuyudur. Yûsuf’un ilk durağı olan bu mekân, onun olgunlaşmasının ilk aşamasını oluşturmaktadır (İçli 2008, s.345).

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

Hatâyî’de daha ayrıntılı tasvir edilen kuyu yüz arşın derinliğinde, içinde ulu ejderhalar bulunan bir kuyudur (HT. 101,106-110). Bilâl’de, eserden anlaşıldığına göre, Şeddâd zamanında Âd kavmi tarafından yapılmıştır. Suyu çok soğuk ve tatlıdır (B.97,107, 224). N. Bekiroğlu'nun eserinde ise kuyu, karanlık nitelemesiyle verilir. Kuyu, Yûsuf içine düşmeden evvel karanlık ve derin çiziliyorken Yûsuf’tan sonra aydınlanır, etrafa güzel kokuların yayıldığı bir mekân hâline gelir. Bunların dışında Züleyhâ'nın canı sıkıldığında çıktığı bahçe, gittiği tapınaklar, Yûsuf'un çıktığı Mısır sokakları, pazar hikâyelerde geçen diğer mekânlar arasında sayılabilir. Bilâl’de diğer iki eserden farklı olarak mağaradan bahsedilir. Yakûb, kardeşi İys’la beraber Şâm’a gidilen güzergahta dağ başında bulunan bir mağarada ruhunu teslim etmiştir.

6. Zaman

Anlatmaya bağlı edebi eserlerde vaka zamanı ve anlatma zamanı olmak üzere iki farklı zaman boyutu vardır. Vaka zamanı itibarıyla saat ve takvimle ölçtüğümüzden ayrılır (Aktaş 2011, s.378).

Yûsuf u Züleyhâ hikâyesinin gerçekte ne zaman olduğu bilinmemektedir. Kuran’da ve daha önce de İncil ve Tevrat’ta anlatılan hikâyenin çok eski bir hikâye olduğunu söylemek mümkündür. Recep Demir, Hatâyî’nin, eserini Akkoyunlu Sultan Yakûb adına yazdığını bildirir (2006, s. 107). Bundan hareketle eserin anlatma zamanı, Sultan Yakûb’un hükümdarlık yıllarıdır denilebilir. Bilâl’de metnin anlatma zamanı 18.yy’dır. Eserin sonunda hikâyeyi hicri 1177’de yazdığını söyler, bu tarih miladî 1763’e denk gelmektedir. N. Bekiroğlu'nun eserinin ilk baskısı 2000 yılında yapılmıştır. Romanın anlatma zamanını 2000 yılı olarak belirlemek mümkündür.

Eserlerde sürekli bir zaman çizgisi vardır. Vak’a kronolojik olarak Yûsuf’un çocukluğuyla başlar ve ölümüyle son bulur. Olayların akış sırasını kavramayı ve takip etmeyi kolaylaştıracak belirli zaman ifadeleri kullanılmıştır. Üç eserde de zamanda hızlanmalar ve yavaşlamalar görülür. Bu kısımlarda özetleme ve geriye dönüş teknikleri kullanılır. Anlatma zamanı ise yazarlarının yaşadığı zaman dilimleridir. Bu bağlamda yazarlar arasında anlatma zamanı açısından iki yüz yıllık zaman dilimleri vardır. Zamanın metinlerde ele alınışı ve işlenişi arasında pek büyük farklar gözlenmemektedir.

Hatâyî ve Bilâl’de “ol saat, ol zaman, bir zaman, pes, pes andan sonra, bundan akdem, gece gündüz, birkaç gün” gibi belirsiz ifadeler kullanılmıştır. Bu ifadeler takvimle ölçülebilen belli bir zaman dilimi olmadığından eserin üslubuna masalsı bir hava verir.

N. Bekiroğlu’nda zaman, kişileştirilmiştir. Eserde geçen “gecenin koynu, gecenin kolları, hüznü gece” (Bekiroğlu 2006, s.94) ifadeleri bunu örnekler.

Eserlerde şair/yazarlar kıssayı kendi dönemlerine ait perspektiften görmüş ve buna göre hikâye etmişlerdir. Dolayısıyla anlatma zamanının mesnevîler üzerinde dönüştürücü bir etkisi olmuştur denilebilir.

7. Temalar

Temalar bağlamında her üç eser arasında pek çok ortaklıklar bulunmaktadır. Üç eserde de aşkın işlenişi, aşk karşısında kahramanların aldıkları pozisyonlar, çatışma durumları, güzelliğe yaklaşım tarzları, gam ve kederin kaynağı; kıskançlık, pişmanlık, sabır temalarının ele alınışı açısından ortaklıklar bulunmaktadır. Farklılık olarak öne sürebileceklerimiz N. Bekiroğlu’nun kahramanların psikolojik süreçlerine daha çok yer vermiş olması

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

ve bazı temaları yüklenen şahıslardaki farklılıklardır. Özellikle Züleyhâ'nın psikolojisinin ve olaylar karşısında verdiği tepkilerin ayrıntılı olarak ele alındığı tespit edilmiştir. Ayrıca bir kadın yazarın gözünden Yûsuf kıssasının anlatılması dikkate değerdir.

İççe geçmiş iki hikâyeden oluşan metinde Yûsuf ve Züleyhâ'nın macerası bir aşk hikâyesi olduğu gibi; Yakûb ve oğullarının hikâyesi de bir nevi aşk- nefret çatışmasını anlatan aşk hikayesi olarak karşımıza çıkar. Birinci hikâyede Yakûb'un Yûsuf'a duyduğu aşk, ikincide ise Züleyhâ'nın Yûsuf'a duyduğu aşk, metnin omurgasını oluşturur.

Aşk Allah'ın takdiriyle *Kâlûbelâ'da* belirlenmiştir. Hatâyî'de bu Züleyhâ'nın rüyasıyla sezdirilirken Bilâl'de Züleyhâ, Yûsuf'u gördükten sonra âşık olur. N. Bekiroğlu'nda ise bu durum hem âşığın hem de maşukun farkında olduğu bir biliş hali olarak ifade edilir. Kahramanlar adeta birbirleri için yaratılmış olduklarını bilirler.

“...Ve biliyor musun ki, seni sevdiysem, bütün ruhların yaratıldığı ve henüz ruhlara cesetlerinin biçilmediği o mecliste, senin yanında yer almış olduğumu hatıramda taşıyor olduğumdandır bu.” (Bekiroğlu 2014, s.125)

“...Onu ezelden bu yana sevdiğini ama muhabbeti biliş zamanının nihayet geldiğini anladı, Yûsuf Züleyhâ'yı hatırladı.” (Bekiroğlu 2014, s.156)

Güzellik teması hikâyeyi baştanbaşa kuşatır. Metinlerde fonksiyon ve sonuçları itibariyle güzellik üç farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Birincisi güzelliğin ilahî sıfatların yansıması olmasıdır. İkincisi güzelliğin bir bela olarak ele alınmasıdır. Üçüncüsü ise güzelliğin beşerî bir husus olmasıdır.

Hikâyenin entrik yapısını güçlendiren temalardan biri de kıskançlıktır. Kardeşlerin Yûsuf'a duyduğu kıskançlık, metnin ilk mana birliğini oluşturur. İncelenen eserlerde kıskançlık duygusu benzer şekillerde irdelenmiştir.

Eserlerde ortak olarak Yakûb'un kederi üzerinde durulur. Bu kederin somutlaşmış hali olarak da *Külbe-i Ahzan* motifi ve *ak düşen gözler* imgesi yer alır. N. Bekiroğlu'nda Yakûb karakteri diğer iki esere göre daha siliktir.

8. Motifler

Her üç eserde de rüya, gömlek, kurt, kuyu, hile gibi belli başlı motifler işlenmiştir. Bu motifler içinde olağanüstülükler taşımaktadır. Rüya üç eserde de olay halkalarının oluşumunda baş faktördür. Özellikle rüya motifi kahramanları gelecek konusunda yönlendirmektedir. Görülen rüyanın davranışlar üzerinde belirleyici rolü olduğu söylenebilir, çünkü Yûsuf, Züleyhâ, Yakûb rüyanın etkisi ile hareket ederler. Her üç eserde de sırasıyla Yûsuf'un, Yakûb'un, sâkî ile ekmekçinin ve Melik Reyân'ın rüyaları işlenmiştir. Hatâyî ve Bilâl'de farklı bir unsur olarak Yûsuf'u kardeşlerinden satın alan Malik'in rüyasına da yer verilir. Gömlek, kuyu, zindan ve kurt motifi ise kahramanların sıkıntılı zamanlarında, içlerini döktükleri, hallerini anlattıkları unsur olarak görülmektedir. Nazan Bekiroğlu, eserinde diğer iki eserde hiç bulunmayan orijinal anlatmalar kullanmıştır. "Vurgun Yiyen Mahir Dalgıç", "Dilencinin Züleyhâ'ya Gülümsemesi" bu anlatmalara örnektir.

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

Metinlerde kuyu birbirlerinden farklı fonksiyonlarda kullanılmaktadır. Hatâyî ve Bilâl’de kuyu bir motif olmaktan ileriye gitmez. N. Bekiroğlu’nda ise kuyu psikolojisi olan kederlenen ve neşelenen bir karakter olarak kişileştirilir.

Bu kıssanın en önemli motiflerinden birisi de Yûsuf’un gömleğidir. Karşılaşılan ilk gömlek her üç metinde de Yûsuf’un kana bulandırılmış gömleğidir ki kardeşleri, Yûsuf’un kurt tarafından yendiğine bir delil olarak Yakûb’a getirirler. İkincisi Yûsuf’un Züleyhâ’dan kaçarken arkadan yırtılan gömleğidir. Bu gömlek Yûsuf’un iffetine ve masumiyetine delildir. Son gömlek ise Yûsuf’un kıssanın sonunda babasının gözlerini açma fonksiyonunu yüklediği gömleğidir.

Kurt metinlerde kişileştirmeler çerçevesinde yer almaktadır. İftiraya kurban gitmiş mazlum rolündedir. Kurt ağlamaklıdır, üzgündür, korku ve tedirginlik içindedir. Kurdun sahneye çıkışı eserler arası farklılıklardandır. Hatâyî ve Bilâl’de olağanüstü bir husus olarak kurdun dile geldiğini ve masumiyetini ifade ettiği görülür. N. Bekiroğlu’nda kurt kendisine atılan iftira karşısında ciddi endişe içindedir. Burada kurt, diğer iki eserde olduğu gibi insanlarla konuşmaz. Ancak her üç metinde de kurdun psikolojisi aynıdır. Bununla beraber mesnevîlerde üç, yedi ve kırk sayılarının sıklıkla geçtiği görülür.

Sonuç

Eserlerin mukayesesi en belirgin şekilde şunu göstermektedir ki, her yazıldığı dönemde kıssa yeniden güncellenmiş ve geleceğe aktarılmıştır. Her üç eserde de kıssa Kur’an’a bağlı kalınarak anlatılmıştır. Olay örgüsünün birbirine çok yakın olduğu, Hatâyî ve Bilâl’in mesnevîleri daha çok toplumunun beğenisine hitap edecek niteliktedir. Vak’anın her iki eserde de tefsirler ve daha önce yazılmış Yûsuf kıssalarında anlatıldığı gibi tekrar edildiği görülmektedir. Her iki şair de kıssahan gibi hikâyenin nakledicisi olmuşlardır. N. Bekiroğlu ise yazdığı eserle mesnevî nazım şeklinden mensur bir anlatıma taşıdığı konunun romana dönüşümünü sağlamıştır. Hatâyî’den Bekiroğlu’na Yûsuf u Züleyhâ kıssasında edebi dönüştürme, zemin metindeki olay halkalarına, kişi özelliklerine, zaman ve mekân kullanımlarına bağlı kalınarak metnin iç yapı hususlarını değiştirme, metne ana metinde olmayan hikâye ve manzum parçalar ekleme, kişilerin psikolojilerini ortaya koyma ve kıssanın merkezini salt güzellik ve aşka çekme bağlamında gerçekleştirmiştir ve hikâye orijinal hâle gelmiştir.

Hatâyî ve Bilâl’de içerik ve dış yapıyla ilgili hususlarda en üst seviyeye çıkan benzerlik oranı; N. Bekiroğlu’nda azalma göstermektedir. N. Bekiroğlu, geleneksel metni, günümüz insanının zevk ve hissedişine uygun olarak dönüştürmüş ve yüzyıllardan beri işlenen Yûsuf kıssasını tekrar gündeme getirerek bu kıssayı yeniden yaratmıştır, denilebilir.

Sonuç olarak karşılaştırmalı bir edebiyat incelemesi, edebiyat tarihî ve dilbilim gibi başka yöntemlerden de yararlanarak, titiz ve ciddi biçimde uygulandığında, araştırmacıya, verimli sonuçlara ulaşma ve karşılaştırmada esas aldığı eserlerle ilgili sağlıklı değerlendirme yapma imkânı vermektedir. Ayrıca bu yöntem, klâsik Türk edebiyatı ile modern Türk edebiyatı arasındaki bağın güçlendirilmesi ve somutlaştırılması açısından da önemlidir. Türk edebiyatında yazılan bütün Yûsuf u Züleyhâ mesnevîlerinin benzer bakış açılarıyla yazıldığı muhakkaktır. Bu çalışmayla farklı yüzyıllardan seçilen üç eserde konunun nasıl işlendiği, benzerlikleri ve farklılıklarını tespit etmek mümkün olmuştur. Mukayesenin sonuçları bize gösteriyor ki gelenekte var olan

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

tahkiyeli metinler günümüz insanın zevk ve hissedişine uygun olarak yeniden yaratılabilir. Kissanın anlam katmanlarından doğan, yüzyıllar boyunca şairlerin his ve fikir dünyasını şekillendiren temel dinamikler, metinden metine aktarılırken günümüz insanına hâlâ söyleyecek sözü olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

- AKTAŞ, Ş. (2015) *Anlatma Esasına Bağlı Edebî Metinlerin Tahlili*. Ankara: Kurgan-Edebiyat Yay.
- BEKİROĞLU, N. (2014) *Yûsuf ile Züleyhâ ‘Kalbin Üzerine Titreyen Hüzün’*. İstanbul: Timaş Yay.
- ÇAPAN, P. (1999) *Mesnevîye Düşen Aşklar*, Yayımlanmamış Doçentlik Takdim Tezi, Muğla.
- DEMİR, R. (2006) *Hatâyî-i Tebrizî ve Molla Câmî'nin Mesnevîleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme (İnceleme-Metin)*. Basılmamış Tez (Doktora), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ENGİNÜN, İ. (1992) *Mukayeseli Edebiyat*. İstanbul: Dergâh Yay.
- GÖRE, Z. (2009) *Bilâl Kıssa-i Yûsuf (İnceleme- Metin)*. Ankara: Öncü Basımevi.
- İÇLİ, A. (2008) “Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîsinde Mekân”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13:2.
- İLHAN, E. (2013) *Bir Eser, Üç Yazar: Hamdullah Hamdi, Nazan Bekiroğlu ve Nazım Hikmet'in Kaleminden Yûsuf u Züleyhâ*, Turkish Studies 8/13 Fall, s. 1031-1078.
- LEVEND, A. S. (1988) 'Kıyaslamalı Edebiyat', Türk Edebiyatı Tarihi Giriş. Ankara: C. I, İTK Yay.
- ŞENTÜRK, A. A. (2002) *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevîlerinde Edebî Tasvirler*. İstanbul: Kitabevi Yay.
- TÜRKDOĞAN, M. G. (2008) *Klâsik Türk Edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîleri Üzerine Mukayeseli bir Çalışma*. Basılmamış Tez (Doktora), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.